VALSTYBINĖ LIETUVIŲ KALBOS KOMISIJA

N U T A R I M A S
DĖL LIETUVIŲ KALBOS PRESTIŽO STIPRINIMO PROGRAMOS PATVIRTINIMO

2019 m. balandžio 25 d. Nr. N-5 (175)
Vilnius

Valstybinė lietuvių kalbos komisija n u t a r i a:
Patvirtinti Lietuvių kalbos prestižo stiprinimo programą (pridedama).

Komisijos pirmininkas Audrys Antanaitis

PATVIRTINTA
Valstybinės lietuvių kalbos komisijos
2019 m. balandžio 25 d. nutarimu
Nr. N-5 (175)

LIETUVIŲ KALBOS PRESTIŽO STIPRINIMO PROGRAMA

I SKYRIUS
BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Lietuvių kalbos prestižo stiprinimo programa (toliau – Programa) parengta įgyvendinant Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymą, Lietuvos Respublikos Valstybinės lietuvių kalbos komisijos įstatymą, Valstybinės kalbos politikos 2018–2022 metų gaires, patvirtintas Lietuvos Respublikos Seimo 2018 m. birželio 27 d. nutarimu Nr. XIII-1318 „Dėl Valstybinės kalbos politikos 2018–2022 metų gairių“, vykdant Valstybinės kalbos politikos 2019–2022 metų gairių įgyvendinimo priemonių planą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. vasario 13 d. nutarimu Nr. 147 „Dėl Valstybinės kalbos politikos 2019–2022 metų gairių įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos (toliau – Komisija) 2018 m. lapkričio 12 d. posėdžio nutarimą „Dėl Lietuvių kalbos prestižo programos projekto rengimo“ (protokolo Nr. P-7).

2. Programos paskirtis – įgyvendinti valstybinės kalbos politiką stiprinant lietuvių kalbos prestižą. Programa skirta 2020–2024 metams.

II SKYRIUS
PADĖTIES ĮVERTINIMAS

3. Komisija, rengdama Valstybinės kalbos politikos 2018–2022 metų gaires, įvertino veiksnius, turinčius teigiamos ir neigiamos įtakos dabartinei valstybinės kalbos būklei. Lietuvių kalbos funkcionavimui didelę reikšmę turi du dalykai: teisinė jos padėtis ir prestižas. Tačiau iki šiol vienai svarbiausių valstybinės kalbos politikos planavimo sričių – kalbos prestižui – skirta nepakankamai dėmesio.

Teorinių kalbos prestižo planavimo darbų, kuriuose ši vertybinė funkcija[1] įgyja savarankiško planavimo objekto vertę, radosi tik XX amžiaus 9-ajame dešimtmetyje[2], todėl dėsninga, kad įgyvendinant valstybinės kalbos politiką ilgą laiką buvo telktasi į kitas kalbos planavimo sritis. Kalbos prestižas atspindi kalbos statusą[3], kaip tik todėl kalbos prestižo padėtis parodo statuso problemas, o prestižo stiprinimas tas problemas sprendžia.

Iš viešojoje erdvėje besiklostančių kalbinių nuostatų matyti, kad lietuvių kalbos prestižas kai kuriose visuomenės grupėse nėra aukštas. Požiūrį į kalbą pirmiausia lemia pasaulyje

---

[1] Dennis Ager, “Image and Prestige Planning”, *Current Issues in Language Planning* (interaktyvus), Volume 6, Issue 1, 2005, p. 13, prieiga per internetą: https://doi.org/10.1080/14664200508668271, (žiūrėta 2019-04-19).

[2] Plg. Harald Haarmann, “Language in Ethnicity: a View of Basic Ecological Relations”, *Contributions to the Sociology of Language*, Volume 44, Berlin, New York, Amsterdam: Mouton de Gruyter, 1986, p. 83–117; Harald Haarmann, “Language Planning in the Light of a General Theory of Language: A Methodological Framework”, *International Journal of the Sociology of Language* (interaktyvus), Volume 86, Issue 1, 1990, p. 103–126, prieiga per internetą: https://doi.org/10.1515/ijsl.1990.86.103, (žiūrėta 2019-04-19).

[3] Plg. Francis M. Hult, “A Case of Prestige and Status Planning: Swedish and English in Sweden”, *Current Issues in Language Planning* (interaktyvus), Volume 6, Issue 1, 2005, p. 75, prieiga per internetą: https://doi.org/10.1080/14664200508668271, (žiūrėta 2019-04-19).

vykstantys globalizacijos procesai. Dėl ekonominio (ir pragmatiškojo) globalizacijos efekto kinta skirtingų kalbų vartotojų vertybės, ima vyrauti funkcionalumo kriterijus, todėl į kalbą imama žiūrėti tik kaip į komunikacijos įrankį. Šie procesai skatina didesnę komunikacinę vertę turinčių kalbų, visų pirma anglų kalbos, įsigalėjimą. Anglų kalba skverbiasi į visas lietuvių kalbos vartojimo sritis (neišskiriant nė privataus bendravimo), lietuvių kalba stumiama iš mokslo ir studijų, darbo santykių ir kitų sričių, menkėja jos prestižas, mažėja visuomenės pasitikėjimas savo kalbos galiomis. Tokiomis aplinkybėmis lietuvių kalbai darosi vis sunkiau išlaikyti savo pozicijas valstybės ir visuomenės gyvenime. Visuomenė savo kalbą gali išlaikyti tik sąmoningai suvokdama jos vertę ir raiškos galimybes, teikdama jai pirmenybę, norėdama ją vartoti ir kurti, palaikydama ir puoselėdama jos įvairovę.

Pastaraisiais metais Lietuvoje, įtraukiant ir išeiviją, ieškoma naujų būdų sudominti visuomenę lietuvių kalba ir skatinti ją vartoti, kurti, naujinti: rašomas nacionalinis diktantas, mokiniams rengiami kalbos konkursai internetu, kuriami elektroniniai kalbos žaidimai, įgyvendinama valstybinė Skaitymo skatinimo programa. Nuo 2016 metų Lietuvoje ir užsienyje rengiamos Lietuvių kalbos dienos. Valstybinė kalbos inspekcija kasmet organizuoja Gražiausio įmonės pavadinimo konkursą, Komisija teikia apdovanojimus už reikšmingus darbus lietuviškos terminijos kūrimo, mokslo kalbos puoselėjimo ir visuomenės kalbinio švietimo srityse. 2017 metais visuomenė įsitraukė į pradėtų rinkti Metų žodžio ir Metų posakio iniciatyvą. Tačiau vykdomos visuomenės lingvistinio švietimo priemonės, lietuvių kalbos palaikymo ir stiprinimo iniciatyvos yra fragmentiškos. Lietuvių kalbos prestižo formavimas reikalauja sistemiškesnio požiūrio, grindžiamo visuomenėje vykstančių kalbinės elgsenos, kalbinių nuostatų pokyčių tyrimais.

Trūksta profesionaliai parengtų šviečiamųjų kalbos laidų, straipsnių, interneto svetainių, kurios padėtų ugdyti atsakomybę už kalbą kaip šiuolaikinės valstybės, puoselėjančios europines tradicijas, vertybinį pagrindą. Ieškotina būdų, kaip kelti kalbos specialistų profesinį prestižą.

Lietuvių kalbą išeiviai laiko svarbia paveldėtąja kalba ir rūpinasi jos išlaikymu. Dauguma jų norėtų išmokyti lietuvių kalbos savo vaikus, bet susiduria su įvairiomis problemomis. Trūksta informacijos apie paveldėtosios kalbos išlaikymą ir jo strategijas, apie šeimos kalbų vadybos formavimą.

Nors kalbos prestižo planavimas nėra tapatybės planavimas (etninė tapatybė apima ir daugelį kitų požymių), vis dėlto jis susijęs su kalbos bendruomenės (visuomenės) kalbinio tapatumo ugdymu. Kalbos prestižas visuomenėje veikia ir kaip kalbos pasirinkimo, ir netgi kaip kalbos išlaikymo (ar pakeitimo) veiksnys. Taigi dėsninga, kad kalbos prestižo (planavimo) dėmuo įtraukiamas tiek įgyvendinant kalbos (ir kalbų) politiką (taip pat ir tautinių mažumų ar vadinamųjų mažųjų kalbų), tiek vykdant lingvistinius (pirmiausia taikomuosius) tyrimus. Be to, prestižo planavimas yra gyvybiškai svarbus visuomenėse sprendžiant kalbų funkcijų problemas. Iš esmės prestižo planavimas integruoja kalbos statuso problematiką[4] net ir tose šalyse, kur intensyviai plėtojama daugiakalbystės politika[5].

Dėmesingumą kalbos prestižui skatina konkurencingi santykiai globalioje (tarp kalbų ar netgi su viena dominuojančia kalba) ir lokalioje (vietinėje (tarp atmainų) *kalbų rinkoje*[6] (angl. *language market*), kuriuos grindžia ir lemia ne kalbų statusas, bet vartotojų pasirinkimas. Taigi

---

[4] Andrea Deumert, "Language Planning and Policy". In Rajend Mesthrie, *et al., Introducing Sociolinguistics*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2000, p. 387–388.

[5] Plg. Francis M. Hult, "A Case of Prestige and Status Planning: Swedish and English in Sweden", *Current Issues in Language Planning* (interaktyvus), Volume 6, Issue 1, 2005, p. 75, prieiga per internetą: https://doi.org/10.1080/14664200508668271, (žiūrėta 2019-04-19).

[6] Fumio Inoue, "Language Market and Its Basic Mechanisms", *Area and Culture Studies*, Volume 57, 1998, p. 83–103.

kalbos prestižo planavimas, kaip palankaus psichologinio pagrindo[7] kūrimas, įgyja bene svarbiausią planavimo veiklų vertę, siekiant užtikrinti valstybinės kalbos politikos įgyvendinimą.

4. Per pastaruosius trisdešimt metų Lietuvos mokslo institutuose ir aukštosiose mokyklose atlikta nemažai lituanistikai svarbių darbų ir tyrimų. Parengta ir išleista fundamentinių kalbotyros veikalų, sukurta skaitmeninių kalbos duomenų ir išteklių bazių, paskelbti pirmieji elektroniniai lietuvių kultūros ir raštijos šaltinių sąvadai ir kt.

Palankios sąlygos lituanistikos moksliniams ir taikomiesiems tyrimams, visuomenės poreikius atitinkančiai lietuvių kalbos vartosenai viešajame gyvenime atsirado pradėjus vykdyti Lietuvos Respublikos Vyriausybės finansuojamas specialiąsias programas.

Komisijos 2018 m. gegužės 3 d. nutarimu Nr. N-2 (164) patvirtintoje Valstybinės kalbos vartojimo, norminimo ir sklaidos programoje numatyti svarbiausi darbai, užtikrinantys lietuvių kalbos kaip valstybinės kalbos statusą ir funkcionavimą visose viešojo gyvenimo srityse, skatinantys visuomenės poreikius atitinkančią lietuvių kalbos plėtrą.

Komisijos 2010 m. spalio 8 d. nutarimu Nr. N-1 (118) patvirtintoje Lietuvių bendrinės kalbos, tarmių ir kitų kalbos atmainų funkcionavimo ir kaitos tyrimų 2011–2020 metų programoje numatyti šiuo metu ypač aktualūs dabartinės lietuvių kalbos funkcionavimo ir kaitos tyrimai, būtini kintančiai kalbos situacijai įvertinti ir kalbos raidos procesams planuoti. Pagal šią programą vykdomi svarbūs tęstiniai bendrinės lietuvių kalbos ir tarmių kaitos ir sąveikos, specifinių kalbos atmainų, kitų kalbų ir išorinių veiksnių poveikio lietuvių kalbai ir kiti tyrimai.

Lietuvos valstybės, visuomenės, kultūros, lietuvių kalbos raidos, paveldo ir dabarties moksliniai tyrimai numatyti Lietuvos mokslo tarybos vykdomose mokslo programose. Valstybinės lituanistinių tyrimų sklaidos 2016–2024 metų programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2015 m. gegužės 11 d. nutarimu Nr. V-519, tikslas – plėtoti fundamentinius ir taikomuosius mokslinius tyrimus, skatinti lituanistikos atsinaujinimą ir tarptautiškumą, šiuolaikinių tyrimų instrumentų įsisavinimą, reagavimą į pokyčius visuomenėje naujomis žiniomis ir idėjomis, lituanistinio paveldo saugojimą, plėtoti ir stiprinti lituanistinių mokslinių tyrimų sklaidą Lietuvos ir tarptautinėje akademinėje bendruomenėje, populiarinti lituanistinių tyrimų rezultatus visuomenėje.

Išvardytos programos apima svarbiausius lituanistikos darbus, užtikrina lituanistikos mokslinių tyrimų ir jų sklaidos tęstinumą, įgyvendina lituanistinių mokslinių tyrimų prioritetą, prisideda prie lietuvių kalbos prestižo kėlimo. Tačiau jose numatytos priemonės neaprėpia skirtingų visuomenės grupių lingvistinių poreikių, neskatina pasitikėjimo savo kalbos galiomis, neįtraukia į kalbos puoselėjimo ir kūrimo iniciatyvas.

5. Programa siekiama kelti lietuvių kalbos prestižą – skatinti visuomenės domėjimąsi kalba, stiprinti motyvaciją ją vartoti ir jos mokytis, plėtojant visuomenės lingvistinį švietimą, sudaryti prielaidas ir paskatas pačiai visuomenei aktyviai rūpintis lietuvių kalbos funkcionavimu ir jos kokybe. Atsižvelgiant į tai, Programoje daug dėmesio skiriama taikomųjų lietuvių kalbos, kultūros ir tapatybės tyrimų plėtrai, teigiamų visuomenės nuostatų dėl kalbos ir jos vartojimo formavimui, įvairių tikslinių grupių kalbinio sąmoningumo ugdymui, žiniasklaidos, akademinės bendruomenės ir visuomenės dialogui, lietuvių kalbos raiškos priemonių kūrimui ir vartojimui.

Programoje numatytos priemonės yra tiesiogiai susijusios su Komisijai pavestų uždavinių vykdymu: užtikrinti valstybinės kalbos funkcionavimą, rūpintis skaitmeniniais lietuvių kalbos ištekliais, visuomenės kalbos kultūra, kalbos būkle švietimo įstaigose ir kt. Programa sudaro prielaidas valstybinės kalbos funkcionalumui viešojo gyvenimo srityse, užtikrina visuomenės kalbinį švietimą ir ugdymą ir pan. Programa siekiama kuo įvairesnių visuomenės kalbinį aktyvumą skatinančių projektų įgyvendinimo, spartesnės lingvistinių iniciatyvų plėtros ir didesnio poveikio visuomenei.

---

[7] Andrea Deumert, "Language Planning and Policy". In Rajend Mesthrie, *et al.*, *Introducing Sociolinguistics*, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2000, p. 387.

Programos rezultatai prisidės prie lingvistinio visuomenės švietimo ir ugdymo.

III SKYRIUS
PROGRAMOS TIKSLAS IR UŽDAVINIAI

6. Programos tikslas – stiprinti lietuvių kalbos prestižą Lietuvoje ir lietuviakalbėje išeivijoje, ugdyti visuomenės kalbinį sąmoningumą, aktyvumą ir pasitikėjimą savo kalbos galiomis.

7. Tikslui pasiekti nustatomi šie Programos uždaviniai:

7.1. skatinti domėjimąsi lietuvių kalba, formuoti teigiamas visuomenės (įvairių tikslinių grupių, tarp jų ir užsienio lietuvių bendruomenių) nuostatas dėl lietuvių kalbos ir jos vartojimo, aktyvinti žiniasklaidos, akademinės bendruomenės ir visuomenės dialogą aktualiais kalbos klausimais;

7.2. skatinti lietuvių kalbos raiškos priemonių kūrimą ir vartojimą;

7.3. stiprinti lietuvių kalbos prestižą plėtojant visuomenės lingvistinį švietimą.

IV SKYRIUS
NUMATOMI REZULTATAI

8. Įvykdžius Programoje numatytus uždavinius, bus pasiekti šie rezultatai:

8.1. atlikta lietuvių kalbos, kultūros ir tapatybės tyrimų, kurie sudarys pagrindą plėtoti diskusijas aktualiais kalbos ir jos prestižo klausimais;

8.2. užtikrinta politinio ir kultūrinio žiniasklaidos, akademinės bendruomenės ir visuomenės dialogo dėl lietuvių kalbos perspektyvos globaliame pasaulyje plėtra;

8.3. atlikta mokslinių vietinių kalbos variantų ir kalbinių nuostatų tyrimų Lietuvos regionuose;

8.4. sukurta lietuvių kalbos savitumą ir turtingumą atskleidžiančių literatūros, teatro, kino, muzikos kūrinių, sudarytos sąlygos jų sklaidai;

8.5. užtikrinta visuomenei aktualių lietuvių kalbos išteklių sklaida;

8.6. parengta ir įvairiose medijose pateikta visuomenei aktuali kalbinė informacija;

8.7. parengta užsienio lietuviams skirtų priemonių, padedančių išlaikyti paveldėtąją lietuvių kalbą ir jos prestižą;

8.8. surengtos 2020–2024 m. vasario 16 – kovo 11 d. Lietuvių kalbos dienos Lietuvoje ir užsienyje;

8.9. surengta įvairių kalbos konkursų, viktorinų ir kt. renginių Lietuvoje ir užsienio lietuvių bendruomenėse;

8.10. užtikrinta operatyvi Programoje numatytų tyrimų rezultatų sklaida ir projektų rezultatų viešinimas.

V SKYRIUS
PROGRAMOS VYKDYMO VERTINIMO KRITERIJAI

9. Programos rezultatai vertinami atsižvelgiant į priemonių vykdytojų bendradarbiavimo pobūdį, tyrimų ir darbų dermę su kitais susijusiais Lietuvoje vykdytais ir vykdomais tyrimais ir darbais.

10. Svarbiausi Programos rezultatų kokybiniai vertinimo kriterijai yra vykdomų tyrimų ir darbų dermė su Programos uždaviniais ir priemonėmis, tyrimų ir darbų rezultatų kokybė ir vertė (originalumas, analitiškumas, naujumas, patikimumas, pagrįstumas, reprezentatyvumas ir kt.), rezultatų ir duomenų sklaida, jų suprantamumas, pritaikomumas ir prieinamumas visuomenei.

11. Programos uždavinių įgyvendinimo kiekybinių vertinimo kriterijų rodikliai yra šie:

11.1. atliktų lietuvių kalbos, kultūros ir tapatybės tyrimų skaičius;

11.2. atliktų mokslinių vietinių kalbos variantų ir kalbinių nuostatų tyrimų Lietuvos regionuose skaičius;

11.3. surengtų forumų, konferencijų, diskusijų, seminarų, perskaitytų viešų paskaitų skaičius;

11.4. parengtų ir išleistų monografijų, straipsnių rinkinių ir kt. leidinių skaičius ir apimtis;

11.5. išleistų užsienio lietuviams skirtų priemonių skaičius ir apimtis;

11.6. surengtų kalbos konkursų, viktorinų ir kitų renginių skaičius;

11.7. sukurtų ir (arba) atnaujintų kalbinių duomenų svetainių ir socialinių tinklų paskyrų skaičius ir apimtis;

11.8. sukurtų radijo ir TV laidų, šalies ir regioninėje spaudoje publikuotų straipsnių skaičius.

VI SKYRIUS
PROGRAMOS FINANSAVIMAS

12. Programa finansuojama iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto asignavimų, skirtų Komisijai. Programai įgyvendinti išankstiniais skaičiavimais 2020–2024 metais reikės 1143,0 tūkst. Eur. Lėšų poreikis nurodytas Programos priede.

VII SKYRIUS
BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

13. Programos vykdymą administruoja Komisija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos teisės aktais ir Kalbos programų įgyvendinimo tvarkos aprašu, patvirtintu Komisijos 2010 m. gruodžio 9 d. protokoliniu nutarimu Nr. PN-10.

14. Programos vykdymą koordinuoja Komisijos patvirtinta Valstybinės lietuvių kalbos komisijos Kalbos programų koordinavimo taryba.

15. Komisija vykdo Programos įgyvendinimo stebėseną: apibendrina Programos projektų rezultatus, organizuoja projektų ataskaitų svarstymą ir vertinimą, rengia metines ir baigiamąją ataskaitas. Metinė Programos vykdymo ataskaita tvirtinama Komisijos posėdyje ir teikiama Lietuvos Respublikos Seimui kartu su Komisijos metine veiklos ataskaita.

16. Nustatomi atsiskaitymo už Programos vykdymą terminai:

16.1. kiekvienas projektas įvertinamas tik baigtas vykdyti;

16.2. tęstiniai projektai vertinami pasibaigus kiekvieniems kalendoriniams metams;

16.3. visa Programa įvertinama tik baigta vykdyti.

17. Programa laikoma įvykdyta, kai patvirtinama jos baigiamoji ataskaita ir atliekamas jos vertinimas.

18. Programos priemonių vykdymo rezultatai pristatomi mokslinėse konferencijose, viešinami žiniasklaidoje ir Komisijos interneto svetainėje (www.vlkk.lt).

_____

Lietuvių kalbos prestižo
stiprinimo programos priedas

LIETUVIŲ KALBOS PRESTIŽO STIPRINIMO PROGRAMOS PRIEMONIŲ PLANAS

Eur tūkst.

Uždaviniai	Priemonės	Metai					Iš viso
		2020	2021	2022	2023	2024	
1. Skatinti domėjimąsi lietuvių kalba, formuoti teigiamas visuomenės (įvairių tikslinių grupių, tarp jų ir užsienio lietuvių bendruomenių) nuostatas dėl lietuvių kalbos ir jos vartojimo, aktyvinti akademinės bendruomenės, žinia-sklaidos ir visuomenės dialogą aktualiais kalbos klausimais.	1. Plėtoti lietuvių kalbos, kultūros ir tapatybės tyrimus (rengti konferencijas, diskusijas, straipsnių rinkinius, monografijas ir kt. leidinius).	46,6	41,5	38,7	54,7	53,8	**235,3**
	2. Plėtoti politinį ir kultūrinį žiniasklaidos, akademinės bendruomenės ir visuomenės dialogą dėl lietuvių kalbos perspektyvos globaliame pasaulyje (surengti forumų, viešų paskaitų, diskusijų su žiniasklaidos, akademinės bendruomenės ir visuomenės atstovais).	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	**100,0**
	3. Remti vietinių kalbos variantų ir kalbinių nuostatų tyrimus Lietuvos regionuose.	32,1	32,0	16,8	31,8	31,7	**144,4**
	4. Rengti vasario 16 – kovo 11 d. Lietuvių kalbos dienas Lietuvoje ir užsienyje.	11,3	22,5	22,5	22,5	22,5	**101,3**
2. Skatinti lietuvių kalbos raiškos priemonių kūrimą ir	1. Remti lietuvių kalbos savitumą ir turtingumą atskleidžiančius literatūros, teatro,	-	40,0	40,0	40,0	40,0	**160,0**

vartojimą.	kino, muzikos kūrinius ir skatinti jų sklaidą.						
	2. Remti leidinius (tarp jų ir elektroninius), populiarinančius lietuvių kalbos išteklius (sinonimiją, frazeologiją, patarles, priežodžius, naujadarus ir pan.).	-	20,0	20,0	20,0	20,0	**80,0**
3. Stiprinti lietuvių kalbos prestižą plėtojant visuomenės lingvistinį švietimą.	1. Parengti ir pateikti kalbinę informaciją įvairiose medijose (radijo ir TV laidų kūrimas ir transliavimas, kalbinių interneto svetainių, socialinių tinklų paskyrų kūrimas ir plėtojimas, užsakomųjų publikacijų šalies ir regioninėje spaudoje skelbimas ir kt.).	10,0	20,0	30,0	30,0	30,0	**120,0**
	2. Rengti kalbos konkursus ir viktorinas.	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	**50,0**
	3. Remti užsienio lietuviams skirtas priemones, padedančias išlaikyti paveldėtąją lietuvių kalbą ir jos prestižą.	40,0	24,0	32,0	24,0	32,0	**152,0**
Iš viso		**170,0**	**230,0**	**230,0**	**253,0**	**260,0**	**1143,0**